

Respekt k demokracii, právnímu státu a lidským právům během pandemie COVID-19

Rada Evropy vypracovala informační dokument, který shrnuje základní úkoly států na poli lidských práv a principiální meze jejich pravomocí v době protipandemických opatření. Protože ochrana osobních údajů je jednou z dotčených oblastí, zveřejňujeme stručný výtah v českém jazyce.

Účelem dokumentu je poskytnout vládám soubor nástrojů pro řešení současné bezprecedentní a rozsáhlé zdravotní krize způsobem, který respektuje základní hodnoty demokracie, právního státu a lidských práv.

Rozsah opatření přijatých v reakci na aktuální hrozbu COVID-19 a způsob, jakým jsou uplatňována, se v jednotlivých státech liší. Zatímco některá opatření přijatá členskými státy mohou být odůvodněna ustanoveními Evropské úmluvy o lidských právech (dále jen „Úmluva“) týkajícími se ochrany zdraví [viz čl. 5 odst. 1 písm. e), čl. 8 až 11 odst. 2 Úmluvy a čl. 2 odst. 3 protokolu č. 4 k Úmluvě], opatření výjimečné povahy mohou vyžadovat odstoupení od závazků států podle čl. 15 Úmluvy.

Státy musí mít na paměti, že jakákoli přijatá opatření by se měla snažit chránit demokratický řád před jeho ohrožením a je třeba vyvinout veškeré úsilí k ochraně hodnot demokratické společnosti.

Při přijímání opatření v době nouze je třeba dodržovat principy právního státu a demokracie. Zejména se jedná o:

1. **Princip legality.** Základním principem právního státu je, že výkon státní moci musí být v souladu s právem, přičemž právo v této souvislosti zahrnuje nejen akty parlamentu, ale také například mimořádná nařízení vlády, pokud mají ústavní základ.
2. **Omezené trvání nouzového stavu a mimořádných opatření.** Během nouzového stavu mohou vlády získat pravomoc vydávat právní předpisy (nařízení), nicméně tato pravomoc by měla být omezena dobou trvání stavu nouze a zároveň by veškeré právní předpisy přijaté během stavu nouze měly zahrnovat jasná časová omezení doby trvání těchto výjimečných opatření.
3. **Princip nezbytnosti.** Omezený rozsah legislativy přijímané ve stavu nouze a princip nezbytnosti vyžaduje, aby mimořádná opatření modifikovala běžná pravidla a postupy demokratického rozhodování v co nejmenším rozsahu.
4. **Rozdělení pravomocí a kontroly výkonné moci v nouzovém stavu.** Orgány moci výkonné by měly být schopny jednat rychle a efektivně, což může vyžadovat přijetí jednodušších rozhodovacích postupů. Parlamenty musí mít pravomoc kontrolovat moc výkonnou, zejména by měly ověřovat, zda jsou nouzové pravomoci výkonné moci stále oprávněné, a zároveň by měly mít možnost rozhodnutí moci výkonné změnit či zrušit. Současně by měly být zachovány klíčové funkce soudnictví, zejména ústavního soudnictví, aby bylo možné posoudit omezení lidských práv zavedená nouzovou legislativou.

Dokument dále odkazuje na příslušnou právní úpravu v oblasti lidských práv, zejména zmiňuje:

1. Právo na život (čl. 2 Úmluvy); zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu (čl. 3 Úmluvy); právo na ochranu zdraví (č. 11 revidované Evropské sociální charty)

Právo na život a zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestu patří k základním právům podle Úmluvy, nelze na ně vztahovat žádné výjimky, a to ani v době nouzové situace, jako je COVID-19. Podle Úmluvy i dle Evropské sociální charty mají státy povinnost informovat obyvatelstvo o známých rizicích spojených s pandemií a o chování či opatřeních k zabránění šíření nemoci.

2. Právo na svobodu a osobní bezpečnost (čl. 5 Úmluvy) a právo na spravedlivý proces (čl. 6 Úmluvy)

Bezprecedentní opatření přijatá v reakci na COVID-19 mohou ovlivnit schopnost státu zaručit právo na svobodu a bezpečnost a změnit řádné fungování soudního systému. Z článku 5 odst. 1 písm. e) Úmluvy vyplývá, že prevence šíření infekčních nemocí je jedním z důvodů, kdy může být osoba zbavena svobody. Před zavedením těchto opatření je třeba, aby státy zvážily, zda jsou opatření směřující ke zbavení svobody nezbytně nutná v porovnání s šetrnějšími alternativami. V této souvislosti je také významná délka omezení svobody a podmínky jejího výkonu.

3. Právo na soukromý život (čl. 8 Úmluvy); svoboda svědomí (čl. 9 Úmluvy); svoboda projevu (čl. 10 Úmluvy); svoboda sdružování (čl. 11 Úmluvy)

Omezení uvedených práv jsou přípustná, pouze pokud jsou stanovena zákonem a přiměřená sledovanému legitimnímu cíli, včetně ochrany zdraví. Je na orgánech států, aby zajistily, že každé takové omezení, ať už je či není založeno na odstoupení od závazků (dle čl. 15 Úmluvy), je jasně stanoveno zákonem v souladu s příslušnými ústavními zárukami a přiměřené sledovanému cíli.

- **Svoboda projevu a informací, svoboda médií, přístup k úředním dokumentům**

Média mají klíčovou roli při poskytování včasných, přesných a spolehlivých informací veřejnosti, ale také při prevenci paniky a podpoře spolupráce lidí. Jakékoli omezení přístupu k informacím musí být výjimečné a přiměřené účelu ochrany veřejného zdraví. Úmluva Rady Evropy o přístupu k úředním dokumentům zdůrazňuje potřebu transparentnosti a stanoví, že orgán veřejné správy přijme ze své vlastní iniciativy a v případech, kdy je to vhodné, nezbytná opatření v zájmu podpory transparentnosti a výkonnosti veřejné správy při zveřejňování úředních dokumentů, které má v držení, a opatření k podpoře informované účasti široké veřejnosti ve věcech veřejného zájmu. Státy by dále měly spolupracovat s online platformami a sdělovacími prostředky, aby se zabránilo manipulaci s veřejným míněním, a aby se více zdůraznily obecně důvěryhodné zdroje zpráv a informací, zejména těch, které sdělují orgány veřejného zdraví.

- **Ochrana soukromí a osobních údajů**

Nové technologie umožňující přístup a zpracování osobních údajů mohou být nápomocné při boji s pandemií. Monitorování, sledování a předvídaní jsou rozhodujícími kroky k monitorování epidemiologické situace. Rozmach digitálních technologií (geolokační data, umělá inteligence, rozpoznávání obličejů, aplikace v sociálních médiích) může monitorování pandemie usnadnit.

Současně je třeba zohlednit využití moderních technologií vzhledem k potřebě respektovat soukromí osob. Zásady ochrany osobních údajů a Úmluva Rady Evropy 108 (a její modernizovaná verze označovaná jako

„Úmluva 108+“) vždy umožňovaly vyvážení vysokých standardů ochrany na jedné straně a veřejných zájmů na straně druhé, včetně veřejného zdraví. Úmluva připouští výjimky z obecných pravidel ochrany osobních údajů, a to po omezenou dobu a s odpovídajícími zárukami (např. anonymizace), současně s existencí účinného dohledu, který zajistí, že tyto údaje budou shromažďovány, analyzovány, ukládány a sdíleny legitimním a odpovědným způsobem. Rozsáhlé zpracování osobních údajů pomocí umělé inteligence by mělo být prováděno pouze tehdy, pokud jsou jasné vědecké důkazy o tom, že potenciální přínosy pro veřejné zdraví převažují nad výhodami jiných, méně invazivních řešení. Skupina odborníků Rady Evropy pro umělou inteligenci a její partneři mohou být nápomocni při sdílení znalostí v této oblasti.

4. Zákaz diskriminace (čl. 14 Úmluvy a čl. 1 Protokolu č. 12 k Úmluvě, čl. E Evropské sociální charty)

Výjimečná opatření přijatá v současné době v rámci boje proti šíření viru pravděpodobně vzbudí otázky ohledně jejich potenciálních diskriminačních důsledků.

Dokument se dotýká i tématu ochrany před trestnou činností a ochrany obětí trestných činů. V souvislosti s izolací osob v domácnostech roste i počet případů domácího násilí. Jelikož se moderní společnosti více než kdy jindy spoléhají na počítačové systémy, dochází také k nárůstu podvodných jednání v této oblasti (phishingové kampaně, distribuce malwaru prostřednictvím zdánlivě pravých webových stránek obsahujících informace o COVID-19). Ohroženou skupinou jsou i děti, jelikož v souvislosti se zavíráním škol došlo k využívání internetu a sociálních médií ve větší míře.

Závěr dokumentu obsahuje příslib Rady Evropy, že i nadále bude vyvíjet veškeré úsilí, aby pomohla svým členským státům během současné krize i se zmírněním jejích následků.

Originál dokumentu v anglickém jazyce je k dispozici [zde](#).